

UN FILOLOG AL TIMPULUI NOSTRU

*Prof. univ.dr. Petre Gheorghe Bârlea
Universitatea „Ovidius” Constanța
Universitatea „Valahia” Tîrgoviște
gbarlea@yahoo.fr*

În principiu, este foarte greu să schițezi portretul unei persoane care-ți este apropiată și, pe de altă parte, a unui om care este încă la o vîrstă a devenirii personalității. Dl. Prof. dr. Alexandru Gafton are acest mare atribut al tinereții – dorința de învățare, care se manifestă inclusiv în planul relațiilor interpersonale. Astfel spus, nu se sfiiește să declare că vede în cineva un model de conduită și de gîndire, cel puțin sub anumite aspecte. Asta – în situația în care el însuși servește ca model cert celor mai tineri, din preajma sa. Relația cu aceștia, în primul rînd cu cei „de la Catedră”, cum se spune, este una declarat camaraderească, în sensul că Profesorul se situează, cu bună știință, pe același plan cu ei în diverse chestiuni al preocupărilor culturale, științifice, al dezbaterilor pe teme civice, al opțiunilor profesionale etc. În realitate, experiența sa, izvorîta nu atît din mulțimea anilor acumulați, cît din diversitatea activității pe diverse planuri, servește ca sursă de inspirație pentru colegii mai tineri și nu numai pentru ei.

Altfel, Profesorul Al. Gafton este un amestec ciudat de filantropie și mizantropie. Ceea ce se vede la suprafață este implicarea călduroasă și eficientă în stabilirea unor relații colegiale între specialiștii din diferite instituții de învățămînt și de cercetare din România și din alte țări. Este omul care

sugerează nominalizarea unor membri competenți în consiliile pentru susținerea examenelor de doctorat, pentru concursurile de abilitare sau de ocupare a posturilor didactice, în așa fel încît corectitudinea și evaluarea colegială să faciliteze prietenii și noi punți de legătură între generații și între oamenii cu specialități apropiate. Pe aceeași vastă rețea de cunoștințe, de contacte între „resursele umane” din domeniul larg al filologiei se întemeiază sugestiile și intervențiile pentru participarea la proiecte comune de cercetare științifică și la manifestări științifice naționale și internaționale – colocvii, simpozioane, sesiuni, congrese de specialitate.

În numeroasele sale peregrinări prin țară, în calitate de membru în diverse comisii de doctorat, abilitare sau concursuri pentru posturile didactice, în calitate de membru expert ARACIS, CNCSIS, CNATDCU, în calitate de cercetător și cadru didactic participant la manifestări științifice, Al. Gafton a ajuns să cunoască, practic, întreaga suflare filologică din sistemul de cercetare și învățămînt superior din România. Nu mai vorbim aici despre relațiile de colaborare, despre stagiile de documentare și cercetare, despre prelegerile în universități și instituțiile de cercetare din străinătate. Toate acestea – la o vîrstă încă tînă, cînd spiritul critic este destul de ascuțit, prin forța lucrurilor, cînd impulsul lăuntric în aprecierile Celuilalt tinde mai degrabă, la orice om, spre judecata severă, spre sesizarea limitelor, decît spre înțelegere și toleranță – calități despre care se spune că vin odată cu vîrsta mai înaintată.

Din mărturisirile lui Al. Gafton am aflat un lucru care mi se pare demn de reținut: oamenii de calitate – umană și profesională, deopotrivă – pot fi găsiți oriunde, în țară și în străinătate. Mai precis, Profesorul afirmă că a întîlnit profesioniști de mare forță în cele mai modeste facultăți sau laboratoare de provincie, după cum a putut să remarce destulă impostură în instituții celebre. Dacă te apropii de oameni cu obiectivitate și deschidere, fără obișnuitele prejudecăți, poți

avea revelații de acest tip. Asemenea experiențe și asemenea constatări completează profilul spiritual al Profesorului Alexandru Gafton.

În contextul activităților interuniversitare trebuie menționat și cunoscutul, de-acum, Colocviu TDR (*Text și Discurs Religios*), inițiat și condus de către Prof. dr. Alexandru Gafton și organizat anual în diverse centre universitare din România. În afara mediului ieșean (Al. Gafton, Sorin Guia, Ioan Milică ș.a.) sunt implicați întotdeauna, în mod firesc, reprezentanții cei mai autorizați ai gazdelor – de la rector și ierarhul locului, pînă la tinerii asistenți, lectori, conferențieri, cercetători, doctoranzi din instituția respectivă. Totul se întemeiază, evident, pe relațiile personale ale Profesorului Gafton, în primul rînd, dar apoi se sudează foarte repede un colectiv nou, care favorizează evidențierea calităților unor tineri ce au fost astfel responsabilizați într-o direcție cu care nu fuseseră familiarizați pînă atunci și care îi pregătește pentru organizarea propriilor lor activități – în viitor. Și, evident, rămîn în urma acestor acțiuni, pentru totdeauna, trainice legături de prietenie și de activitate profesională, dacă nu cumva și opțiunea pentru o nouă direcție de cercetare și de dezvoltare profesională pentru unii dintre acești tineri.

Este inutil să adăugăm că agapele care dublează toate prelegerile evocate mai sus sunt însuflețite de spiritul viu al Profesorului. Dotat cu o inteligență ascuțită, cu o mare curiozitate științifică și posesor al unei culturi sistematice solide, Al. Gafton este preocupat în egală măsură de științe și filosofie. Așa încît, orice discuție în care este implicat ajunge, inevitabil, la marile probleme ale lumii. Al. Gafton știe o mulțime de lucruri despre plante și animale, despre aștri cerești, despre culturi și civilizații vechi și moderne, despre psihicul uman ș.a.m.d., după cum știe și să le încadreze natural într-o comunicare atractivă, prietenească.

De altfel, viziunea filosofică și viziunea științifică – în sens larg, interdisciplinar – reprezintă și principala caracteristică a scrierilor și studiilor filologice ale lui Al. Gafton, așa cum s-a înțeles din paginile de mai sus. În anii de început ai formării sale profesionale, foarte tânărul intelectual *in nuce*, pe atunci, a gravitat în jurul studiilor de filosofie pură, poate cu o anumită aplecare spre filosofia științei. Un detaliu biografic, dintre cele care ne marchează sistematic destinul, a împiedicat dezvoltarea acestei pasiuni la nivelul de cultivare profesională a domeniului¹.

Studiile sale de istoria limbii, de gramatică descriptivă și normativă, de stilistică și pragmatică, de traductologie, de istoria și teoria mentalităților etc. sunt profund impregnate de elementele unui sistem filosofic propriu, pe care și l-a configurat, cu trecerea anilor, din vastele lecturi de specialitate și din experiența vieții cotidiene. Este vorba aici, desigur, și de modelul Școlii Filologice de la Iași, cu întemeietori și formatori de opinie, dar și de destine, de la Al. Lambrior și Al. Philippide, pînă la Vasile Arvinte ș.a., oameni care vedeau fenomenele lingvistice în contextul lor social, istoric și aveau capacitatea de a proiecta o filosofie a culturii asupra proceselor studiate din evoluția limbilor. Dar, în cazul lui Al.

¹ Tânărului absolvent de liceu Gafton Arnold Francisc Alexandru i-a fost interzisă înscrierea la Facultatea de Filosofie, întrucît în perioada comunistă respectiva facultate, cu o programă puternic ideologizată (practic, o facultate de filosofie marxistă) era considerată o componentă a aparatului ideologic comunist. Aceasta însemna că, în afară de obișnuitele probe de cunoștințe, candidații la o asemenea facultate erau obligați să treacă și „proba dosarului”, adică să dovedească, prin documente oficiale, că nu au avut în familie „elemente dușmănoase” regimului comunist: foști membri ai partidelor politice istorice (liberal, țărănist, conservator etc.), rude fugite în străinătate, foști deținuți politici, pînă la a treia spiță ș.a.m.d. Or, candidatul Al. Gafton era fiu de medic care ispășise ani buni în închisorile comuniste pentru vina de a fi fost lucid, în vremuri potrivnice gîndirii libere și critice.

Gafton, este vorba și despre zestrea conceptuală și metodică pe care a adus-o cu titlu personal în spațiul academic unde s-a format. A evoluat în mod cert pe aceste două coordonate – centrifugă și centripetă, cum este normal să se întâmple în devenirea oricărui cărturar.

Altfel spus, a primit botezul școlii filologice ieșene și s-a împărtășit din tot ceea ce aceasta oferea alumnilor ei: informație de cea mai bună calitate, totdeauna selectată pe baza unor confruntări profesionale și oneste între specialiști, metode și instrumente de lucru adecvate fiecărui subdomeniu abordat, viziunea generală despre care vorbeam aici, o anumită filosofie a cuvântului și, nu în ultimul rând, un anumit tip de interrelaționare umană. Solidaritatea de breaslă și de școală înseamnă, la acest nivel academic, și acceptarea manifestării personalității fiecăruia, a ideilor și produselor cercetării bine marcate prin studii de largă circulație și cu larg ecou în lumea celor interesați, după cum înseamnă și un spirit critic activ, menit să asigure echilibrul apartenenței la cultura instituțională de orice tip. Este vorba despre ceea ce numim astăzi „identitate în diversitate”.

Faptul că venise „în familie” cu un sistem de gândire și de cunoștințe oarecum conturate i-a asigurat această identitate, ba chiar o tendință centrifugă greu acceptabilă în sistemele închise. Or, la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași acest tip de personalitate științifică a fost acceptat, ba chiar susținut cu interes și cu speranțe...

Despre preocupările sale și mai ales despre viziunea sa asupra evoluției limbilor spun mult nu numai studiile proprii, despre care s-a scris destul de mult și totdeauna elogios, ci și cărțile traduse și îngrijite de Alexandru Gafton. Cartea lui Arsène Darmesteter, *La vie des mots étudiée dans leurs significations*, Paris, 1895, tradusă sub titlul *Viața cuvintelor studiată în semnificațiile lor*, Editura Universității „Alexandru

Ioan Cuza”, Iași, 2015², sau cartea lui Albert Dauzat, *La philosophie du langage*, Ernest Flammarion, 1932, tradusă împreună cu Magda Jeanreanu, sub titlul *Filozofia limbii*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2015, sunt în mod clar rezultate ale frecventării asidue a teoreticienilor limbii din perspectivă filosofică și multidisciplinară. Acest lucru este confirmat de alte cărți traduse, în colaborare cu Adina Chirilă, consacrate încă mai accentuat filosofiei științelor: *De la greci la Darwin*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2014 (Henry Fairfield Osborn, *From Greeks to Darwin*, MacMillan, London, 1913);

² În legătură cu traducerea cărții lui A. Darmesteter, am adăuga detaliul că autorul acestor rînduri a descoperit în tinerețe, la rîndul său, cu uimire și cu imensă plăcere, respectiva lucrare, celebră de-a lungul unui secol și jumătate, cel puțin, în lumea filologilor de pretutindeni. Preocupat de universul fascinant al vieții cuvintelor, am descoperit aici modalități captivante de a coborî în miezul cuvintelor.

Astăzi, cartea este considerată depășită, privită cu îngăduință, ca o lucrare desuetă, nu fără un oarecare temei, desigur. Dar pentru anii tineri, în care ne-am format profesional, ea a fost un bun ghid, o sursă bogată și fertilă de învățăminte fundamentale pentru evoluția unui om care s-a consacrat științelor cuvîntului. Sunt convins că mulți alți filologi au avut aceeași experiență, la vremea lor, în anii de debut. Trăiesc și acum nostalgia întîlnirii cu această carte, și mă bucur cînd o găsesc citată - tot mai rar, este adevărat - în cîte o teză de doctorat a generațiilor actuale. Spre necazul meu, nu mi-a dat prin cap că aş putea să o traduc în românește pentru uzul studenților, masteranzilor și doctoranzilor din sfere mai largi ale studiilor filologice și umaniste, în general, ca să nu spun și spre folosul celor care studiază filosofia, psihologia etc. De altfel, dincolo de limitarea mea personală, nici mediul în care m-am format eu nu favoriza asemenea inițiative. Așa încît, cînd am descoperit că gestul fusese săvîrșit cu naturalețe de Al. Gafton, m-am bucurat, dar m-am și întristat puțin, în adîncul sufletului. Era ca și cum te-ai trezi față în față cu o veche prietenă, însoțită de un alt bărbat. Chiar dacă este vorba despre o femeie de care te-ai despărțit de mult timp, tot nu-ți pică bine cînd o vezi în respectiva postură, mai ales dacă bărbatul îți este și foarte cunoscut. Consolarea a fost că avem gusturi comune...

Darwin și științele umaniste, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2014 (James Mark Baldwin, *Darwin and the humanities*, Review Publishing co, Baltimore, 1909).

De asemenea, cine citește articolele de fond din excelenta revistă *Diacronia* înțelege că autorul lor este un darwinist modern, situat la nivelul celor mai recente achiziții legate de evoluția speciilor. Limba este un organism viu pentru filologul ieșean, iar diversele mecanisme ale schimbărilor lingvistice sunt manifestări ale mersului implacabil al întregului Univers, adică evoluții naturale, comparabile cu oricare altele – precum dispariția unor specii de plante sau viețuitoare, de exemplu, apariția altora, precum supraviețuirea unor forme străvechi de ființe sau elemente ale biologicului sau schimbările spectaculoase de biotopuri etc.). Ceea ce depășește cadrul darwinist este renunțarea la supralicitarea ideii de mișcare mecanică, oarbă, a fenomenelor naturale și sociale. Implacabilul transformărilor rămîne valabil, dar nu totdeauna accesibil puterii noastre de pătrundere în esența lucrurilor.

Pe de altă parte, poate din aceleași rațiuni biografice și de formare profesională științifică, Al. Gafton are momente de curată mizantropie, în formă defensivă – este adevărat. Din mărturisirile proprii sau din ale persoanelor foarte apropiate, rezultă că manifestă tot mai des un soi de agorafobie. Când un fumător împătimit ezită să iasă în oraș pentru a-și reface rezerva de țigări, numai pentru a evita să dea ochii cu lumea, acesta este deja un simptom cu multe implicații. Și, în orice caz, este greu de spus dacă este, într-adevăr, latura complementară, natural impusă de firea umană, în general, din personalitatea unui agreabil om de lume, prețuit și căutat de o mulțime de colegi, prieteni, cunoștințe diverse. Omul sociabil și deschis, care atrage grupurile în jurul său, la fertile dezbateri, atât la manifestările științifice, cât și în momentele de discuții amicale, simte nevoia compensatoare a retragerii în sine, a însingurării, în mijlocul unui *polis* în veșnică efervescență.

Poate fi vorba aici despre anahoretismul care se impune oricărui gînditor autentic, pe care îl caută, la un moment dat, orice adevărat om de știință. Poate fi și reacția internă la confruntarea lucidă cu spectacolul unei lumi în declin, manifestat prin indivizi pe care încearcă să-i înțeleagă, dar care nu reușesc să-l convingă că totul trebuie luat așa cum este, în contextul trăit de fiecare dintre noi.

Am punctat doar fenomenul, poate într-o manieră indiscretă. Nu ne încumetăm să încercăm vreo explicație, să formulăm vreun răspuns la întrebările de mai sus. Probabil că îl va da Profesorul ieșean, cunoscută fiindu-i luciditatea care include și autoscrutarea zonelor profunde din alcătuirea propriei ființe.

Ceea ce vedem la suprafață este omul dinamic, agreabil, generos, prietenos, care știe să-și îndeplinească rostul socio-profesional, pe de o parte, și să-și trăiască viața, pe de altă parte, omul care știe să sudeze colective, să lege prietenii, să dea acel necesar *primum movens* unor interesante și fertile colaborări profesionale.

Este omul care are pregătirea profesională, cultura generală, deschiderea intelectuală și harul didactic de a citi, fără ură și părtinire, tezele de doctorat ale candidaților din cele mai diverse școli doctorale cu profil filologic, dosarele de candidatură, *id est* cărțile și articolele colegilor care candidează la titlurile de abilitare și grade universitare superioare, este omul care știe să dea o sugestie utilă oricărui coleg, oricît de puțin apropiat, cu referire la căile de urmat în cercetare și în carieră didactică.

Grila de evaluare a competențelor de bază ale conferențiarilor, profesorilor și cercetătorilor din domeniul filologic, valabilă între anii 2012-2016, grila care i-a purtat numele, întrucît a conceput-o și și-a asumat toate riscurile paternității unui asemenea controversat și delicat document, a fost un model de echilibru și flexibilitate în extrem de riscantul proces al judecării performanțelor profesionale. A fost o dovadă de bune intenții, pe de o parte, ceea ce nu este deloc puțin lucru, în jungla academică de la noi și de oriunde în lume. A fost și o

dovadă și de bună cunoaștere din interior a demersului, pe de altă parte. Aceasta înseamnă să te situezi lucid, corect cu tine însuși și cu ceilalți, printr-un efort de bună cunoaștere a contextului socio-profesional al vremii, exact în poziția care să asigure șanse de vizibilitate minimală pentru toți cei cu adevărat implicați, cu trup și suflet, în profesia lor, șanse de demonstrare a performanțelor pentru cei care au reale aptitudini de performer (pregătire profesională, putere de muncă, talent, inteligență – ieșite din comun), dar care să și bareze, pe cât posibil, accesul impostorilor la funcții didactice și de cercetare din sistemul instituțional de specialitate. Desigur, totul este perfectibil, un instrument ideal de cuantificare a valorii umane nu poate fi creat vreodată. Dar Al. Gafton a înțeles esența unei asemenea grile: măsura proporționată între itemii exprimabili în graiul sec al cifrelor, care pot ucide personalitatea umană, dar care pot tempera subiectivismul la fel de uman, pe de o parte, și evaluarea colegială a contribuțiilor mai puțin măsurabile statistic, dar mai vizibile pentru experții din mulțimea subdomeniilor înguste care alcătuiesc domeniul dificil, mobil, eclectic și deschis al filologiei, în sens larg. Al. Gafton face parte și din noul colectiv de alcătuire a grilei de evaluare, unde a avut, din nou, un rol foarte important, impunând cele mai multe dintre elementele formei actuale, începând cu structura generală, tripartită, a acesteia. Evident, forma finală reprezintă o variantă vizibil diferită de „Grila Al. Gafton”.

Multe dintre modificări au fost acceptate sau chiar propuse de părintele grilei anterioare, pe baza experienței acumulate, a *feet-back*-urilor acumulate de-a lungul celor patru ani și a reflecției pe marginea noilor condiții în care trebuie aplicat un asemenea instrument de lucru în selecția profesională. Altele au fost acceptate ca urmare a presiunii unui colectiv destul de numeros și de eterogen, ca personalități umane și ca specializări în interiorul domeniului. În asemenea condiții, reușesc să se impună și opinii al unor persoane care-și transferă în respectivele paragrafe propriile refuzări și idiosincrazii, care își

manifestă un *ego* brusc dominant în pagini de document oficial cu caracter de lege, dar cu responsabilități bine mascate de forma colectivă și anonimă a textului asumat de instituțiile abilitate ale statului.

În concluzie, nu știu dacă este corect să spunem că Alexandru Gafton este un filolog al timpului nostru sau un filolog singuratic.

O proiecție a dascălilor de altădată, oameni de vrednică aducere-aminte, este în mod cert. Un model pentru generația viitoare pare să fie, de asemenea. Ce suntem în prezent este, oricum, greu de precizat...